

احمد برقی

دکتر علی نقی منزوی

دانشنامه ایران و اسلام، ش ۹، ابوهریره - احمد بن حنبل زیر نظر احسان
یارشاطر، بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران، ۱۳۵۷خ، برگه ۱۲۲۴ - ۱۲۲۵.

به کوشش

محمد ابراهیم ذاکر

دکتر علی نقی منزوی

ریزگفتار

۱	..... احمد برقی
۱	..... دانشنامه ایران و اسلام
۱	..... زندگی نامه و آثار برقی
۵	..... کتاب نامه
۵	..... نمایه کتاب و مقاله

دکتر علی نقی مسزوی

احمد برقی

احمد برقی

دانشنامه ایران و اسلام

زندگی نامه و آثار برقی

احمد برقی، ابوجعفر احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمان بن محمد بن علی، یکی از دانشمندان و راویان صاحب نظر شیعه در قرن ۳ هـ / ۹ م است که دوستان او از راه خوش بینی و دشمنانش از راه بدخواهی او را در شمار مؤسسان مذهب شیعه شمرده اند.

او در یکی از خانواده های ایرانی عریق در علم که به «برقی» معروف بودند، به دنیا آمد و یکی از هشت تن معروف ترین ایشان به شمار می آید، مانند همه خاندان برقی زیر ولای قبیله اشعری، اقطاع داران قم زندگی می کرد.^۱

دکتر علی نقی منزوی

^۱ اشعریان قم. علی کوشا (علینقی منزوی ۱۳۰۲ - ۱۳۸۹خ)، ماهنامه چیستا، شماره ۱۰، سال چهارم، خرداد ۱۳۶۶.

احمد برقی

۲

مرگ احمد را نجاشی (د: ۴۵۰ ق / ۱۰۵۸ م) ازگفته نواده او ماجیلویه^۱ در ۲۸۰ ق / ۸۹۳ ق و از گفته غضائری^۲ در ۲۷۴ ق / ۸۸۵ م آورده است^۳ و چون طوسی (د: ۴۶۰ ق / ۱۰۶۸ م) او را از اصحاب امام جواد (ع) (د: ۲۲۰ ق / ۸۳۵ م) شمرده باید او در جوانی به بغداد و سامره و شاید مدینه هم رفته باشد.^۴

همچنان که پیوند اقتصادی خانوادگی احمد، او را در صف شیعیان سنت‌گرای اشعری قم قرار می‌داد، پیوندهای روحی و علمی، او را به غلات بسته بود، و این دو جنبه متضاد در آثار او هویدا است و او را به صورت پُلی در میان غلات و سنت‌گرایان نشان می‌دهد.

کشاکش سختی که میان شیعیان سنت‌گرای اشعری و غلات تندرو در سده سوم جریان می‌داشت در زندگانی احمد برقی اثر بسیار گذاشته است، هر چند که این دو گروه، هر دو به آیات قرآن و حدیث استناد می‌کردند؛ لیکن ریشه افکار غلات در اندیشه‌های عرفانی هندوایرانی بود و تکیه‌گاه عقاید سنت‌گرایان، مذهب سنی حاکم بود و ایشان متمایل به دوستی با خلیفه و فقیهان درباری او بودند. ریاست شیعیان سنت‌گرای اشعری قم در روزگار احمد برقی با احمد بن محمد بن عیسی اشعری بود که با نمایندگان خلیفه روابط حسنه می‌داشت و در عین حال که خویشان را از اصحاب امام هشتم تا دهم شیعه می‌شمرد، نسبت به غلات شیعه، سخت‌گیری می‌کرد و بسیاری از ایشان را بدین تهمت از قم اخراج کرد و احمد برقی هم از جمله ایشان

^۱ محمد فرزند علی ماجیلویه، یکی از آموزگاران شیخ صدوق (۳۰۶ - ۳۸۱ ق) است که از او بسیار روایت می‌کند. از این رو، نه تنها می‌توان به وثاقت او؛ بلکه به جلالت شأن او نیز اطمینان داشت.

^۲ رجال ابن‌غضائری یا الضعفاء، کتابی در علم رجال است که به ابن‌غضائری، رجالی و محدث شیعه در سده چهارم و پنجم هجری نسبت می‌دهند.

^۳ رجال نجاشی، ۵۶ - ۵۵.

^۴ رجال طوسی، در باب امام جواد.

احمد برقی

۳

بود^۱، ولی احمد دوباره مورد دلجویی قرار گرفته به قم بازگشت. در مدت تبعید از قم، احمد برقی در ری نزد احمد حسن مادرانی می‌زیست و داستانی که نوری از حلی آورده نشان می‌دهد که برقی در مدت تبعید از ارکان حکومت یک ساله غلات در ری بوده است.^۲

نجاشی و طوسی هر یک قریب یک صد نام از کتاب‌های احمد را یاد کرده‌اند^۳، و یاقوت کتاب‌های او را در حدود یک صد دانسته است.^۴

حسن بن محمد بن الحسن در تاریخ قم از کتاب‌های او بسیار نقل می‌کند، و از آن جمله است عبارت‌هایی درباره تاریخ ایران پیش از اسلام به زبان پهلوی^۵، اما امروزه جز یک کتاب رجال و یک مجموعه به نام محاسن برقی چیزی از آثار احمد برقی باقی نمانده است که اولی در تهران در ۱۳۸۳ ق / ۱۹۶۳ م و دومی در تهران در ۱۳۳۱ ق / ۱۹۶۲ م با تصحیح و مقدمه جلال محدث ارموی چاپ شده‌اند.

قاضی نورالله شوشتری (۹۵۶-۱۰۱۹ ق / ۱۵۴۹-۱۶۱۰ م) اصول شیعه شش کتاب به جای چهار کتاب کافی، من لایحضره الفقیه، تهذیب و استبصار دانسته و محاسن برقی را پنجمین آن‌ها شمرده و ششم را کتاب قرب الأسناد نام برده است.^۶

^۱ رجال فہپایی، ج ۱، ۱۳۸.

^۲ دارالسلام، نوری، ۱۶۲.

^۳ رجال نجاشی، ۵۵؛ فهرست طوسی، ۴۴.

^۴ معجم البلدان، شناسه «برقه».

^۵ تاریخ قم، ۷۵-۸۸.

^۶ صوارم مہرقہ بہ نقل محدث در مقدمہ طبع محاسن برقی، برگہ ۱۰.

احمد برقی

۴

احمد غیر از روایت مستقیم از دو امام نهم و دهم، از راویان بسیار از جمله پدر و عموهایش نیز روایت می کند که قهپایی نام سی تن از ایشان را از فهرست های طوسی و نجاشی بیرون کشیده است.^۱

چهارتن از شاگردان و راویان احمد برقی که بیشتر بدو اختصاص داشته اند، در میان رجال شناسان به «عده برقی» معروف شده اند و کلینی در کافی نام آنان را چنین آورده است: علی بن محمد دخترزاده احمد برقی؛ احمد بن عبدالله پسر پسر احمد برقی؛ علی بن ابراهیم قمی؛ و علی بن حسین سعدآبادی.

و چون بعدها در نام این عده اختلاف هایی پدید آمده شفتی در رساله ای که مخصوص «عده برقی» نگاشته و در ضمن رسائل شفتی چاپ شده، دچار اشکال گردیده است^۲ و آقابزرگ تهرانی در ذریعه آن را به تفصیل روشن نموده است.^۳

مراجع: نجاشی، [رجال]، بمبئی، ۱۳۱۷ق؛ طوسی، [رجال] و [فهرست]، نجف، ۱۹۶۱م؛ قهپائی، [مجمع الرجال]، اصفهان، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ق؛ نوری، [دار السلام]، تهران، ۱۳۰۵خ؛ حسن بن محمد بن الحسن، [تاریخ قم]، به اهتمام سید جلال‌الدین تهرانی، تهران، ۱۳۱۳خ؛ کلینی، [کافی]، تهران ۱۳۷۵ - ۱۳۷۸ق؛ شفتی، [رسائل]، تهران ۱۳۱۴ق؛ محدث، پیش‌گفتار چاپ [محاسن]، تهران ۱۳۳۶.

(علی نقی منزوی)

^۱ مجمع الرجال قهپایی، ج ۱، ۱۳۹ - ۱۴۳.

^۲ رسائل شفتی، تهران، ۱۳۱۴ق.

^۳ ذریعه، ج ۷، برگه ۱۴۵، تهران، ۱۳۲۷خ.

کتابنامه

نمایه کتاب و مقاله

- إحياء العلوم الدين، امام محمد غزالی (د: ۵۰۵ق)، برگردان مؤیدالدین محمد خوارزمی به سال ۶۲۰ق، تصحیح حسین خدیوچم، انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۵۱خ.
- إختیار معرفة الرجال، رجال کتبی؛ یا معرفة الثاقلین، محمد فرزند عمر کشی (د: ۳۴۰ق)، تصحیح و تحقیق حسن مصطفوی، مقدمه نگاری محمد واعظزاده خراسانی دانشگاه مشهد، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، مرکز تحقیقات و مطالعات، مشهد، ۱۳۴۸خ؛ دیگر: تحقیق و تصحیح محمدتقی فاضل میبیدی و ابوالفضل موسویان، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۸۲خ.
- اشعریان قم، علی کوشا (علی نقی منزوی ۱۳۰۲ - ۱۳۸۹خ)، ماهنامه چیستا، شماره ۱۰، سال چهارم، خرداد ۱۳۶۶.
- تاریخ قم، حسن بن محمد بن الحسن، تصحیح جلال الدین تهرانی، تهران، ۱۳۱۳خ.
- خاتمة مستدرک الوسائل، محدث نوری، میرزا حسین (د: ۱۳۲۰ق)، حواشی آقابزرگ تهرانی و تصحیح آقاعزیز طباطبایی، بیروت، مؤسسة آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۰۸ق. نک: ج ۳، برگه ۵۵۲.
- دار السلام، نوری، برگه ۱۶۲. دار السلام فیما يتعلق بالرؤية و المنام، چهار جلد، میرزا حسین فرزند محمدتقی نوری طبرسی (د: ۱۳۲۰ق)، تهران، ۱۳۰۵خ.
- الذریعة إلى تصانیف الشيعة، الجزء السابع، الجزء السابع، حساب - خیمه شب بازی، آقابزرگ تهرانی (۱۲۵۵ - ۱۳۴۸خ)، به کوشش علی نقی منزوی، چاپخانه مجلس، تهران، ۱۳۲۷خ / ۱۳۶۷ق / ۱۹۴۸م.
- رجال ابن الغضائري، کتاب کتاب الصغفاء و کتاب الجرح، حسین فرزند عبیدالله فرزند ابراهیم غضائری، محمدرضا حسینی جلالی، قم، مؤسسه علمی و فرهنگی دارالحدیث، ۱۴۲۲ق.

رجال الطوسی، الأبواب، شیخ الطائفة ابو جعفر طوسی (د: ۴۶۰ق)، چاپ جواد قیومی اصفهانی، قم، ۱۴۱۵ق؛ رجال الطوسی، شیخ الطائفة ابو جعفر محمد فرزند حسن (د: ۴۶۰ق)، تصحیح محمدصادق آل بحر العلوم، مطبعة الحیدریة، نجف، ۱۳۸۱ق / ۱۹۶۱م

رجال برقی، شیخ ابو جعفر احمد بن محمد بن خالد بن عبدالرحمان بن محمد بن علی برقی (د: ۲۷۴ق)، تصحیح موسوی و مقدمه جلال محدث ارموی، تهران، ۱۳۳۱خ / ۱۹۶۲م، ۶۵۵ برگه + ۶۰.

رجال قهپایی؛ مجمع الرجال، عنایت‌الله قهپایی (ز: ۱۰۱۱ق)، اصفهان، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ق؛ چاپ دیگر: ناشر اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۴خ.

رجال کشی به نقل از قهپایی؛ نک: اختیار الرجال.

رجال نجاشی؛ یا فهرست أسماء مصنفي الشيعة؛ یا فهرست أسماء مصنفي الشيعة و ما ادركناه من مصنفاتهم و ذكر طرف من كناههم و ألقابهم و منازلهم و أنسابهم و ما قيل في كل رجل منهم من مدح أو ذم، ابوالعباس احمد فرزند علی نجاشی (۳۷۲ - ۴۵۰ق)، چاپ بمبئی، ۱۳۱۷ق؛

رسائل شفتی، تهران، ۱۳۱۴ق؛ الرسائل الرجالية، محمد باقر موسوی شفتی گیلانی بیدآبادی، حجة الاسلام اصفهانی (۱۱۷۵ - ۱۲۶۰ق)، چاپ تهران، ۱۳۱۳خ؛ چاپ دیگر: تصحیح مهدی رجایی، اصفهان، مکتبه مسجد سید، ۱۴۱۷ق.

الصوارم المهرقه في نقد الصواعق المخرقة، نورالله حسینی شوشتری مرعشی (۹۵۶ - ۱۰۱۹ق) قاضی نورالله شوشتری، شهید ثالث، تصحیح جلال‌الدین حسینی محدث ارموی، تهران، ۱۳۲۶خ.

الفهرست، ابو جعفر محمد فرزند حسن طوسی، شیخ الطائفة (د: ۴۶۰ق)، تصحیح محمدصادق آل بحر العلوم، مطبعة الحیدریة، نجف، ۱۳۸۰ق / ۱۹۶۰م.

کافی، اصول، فروع، روضه کافی، ابو جعفر محمد فرزند یعقوب فرزند اسحاق ثقة الاسلام کلینی رازی (د: ۳۲۹ق)، پژوهش علی اکبر غفاری، دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۷۵ - ۱۳۷۸ق.

احمد برقی

۷

کتاب المحاسن، شیخ ابو جعفر احمد فرزند محمد فرزند خالد برقی (د: ۲۷۴ق)، تصحیح و مقدمه جلال‌الدین محدث ارموی حسینی، تهران، دارالکتب اسلامی، تهران، ۱۳۳۰خ / ۱۳۷۰ق / ۱۹۶۱م، ۶۵۵ برگه + ۶۰.

کتاب رجال و یک مجموعه به نام محاسن برقی چیزی از آثار احمد برقی باقی نمانده است که اولی در تهران در ۱۳۸۳ق / ۱۹۶۳م و دومی در تهران در ۱۳۳۱ق / ۱۹۶۲م با تصحیح و مقدمه جلال محدث ارموی چاپ شده‌اند.

مجمع الرجال، عنایت‌الله قهپایی (ز: ۱۰۱۱ق)، اصفهان، ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۷ق؛ چاپ دیگر: ناشر اسماعیلیان، قم، ۱۳۶۴خ. معالم العلماء فی فهرست کتب الشیعة و أسماء المصنفین منهم قدیماً و حدیثاً (تتمه کتاب الفهرست للشیخ اَبی جعفر الطوسی)، ابن شهر آشوب، الحافظ الشهیر محمد بن علی بن شهر آشوب مازندرانی (د: ۵۸۸ق)، مطبعة الحیدریة، نجف، ۱۳۸۰ق / ۱۹۶۱م؛ چاپ دیگر: تصحیح و مقدمه عباس اقبال، تهران، ۱۳۵۲خ.

معجم البلدان، یاقوت حموی، شهاب‌الدین ابو عبدالله فرزند عبدالله رومی حموی (۵۷۴ - ۶۲۶ق)، چاپ لایبزیك (۱۸۷۳-۱۸۶۶م) افسست تهران، ۱۹۶۵م، برگردان به پارسی دکتر علی نقی منزوی، پژوهشگاه سازمان میراث فرهنگی و صنایع دستی و گردشگری وابسته به وزارت ارشاد اسلامی جلد اول برگردان به پارسی را تا پایان حرف الف در سال ۱۳۸۰خ و جلد دوم آن را تا پایان حرف "ز" در سال ۱۳۸۳خ به چاپ رسانید و امید به چاپ دیگر جلد‌های آن.

دکتر علی نقی منزوی